maatschappij vraagt om een sterkere voorbereiding van de leerlingen op het maatschappelijk leven; om een benadering van het onderwijs gericht op het maatschappelijk functioneren van de leerlingen (bestaansgericht onderwijs).

Verder de "verwetenschappelijking" van het onderwijs: het onderwijs moet meer aandacht besteden aan de kernen (basisstructuren) van de vakwetenschappen en aan zelfstandig onderzoek van leerlingen. Het gaat om de identiteit van het vak zoals die naar voren komt in centrale vragen, kernbegrippen, methoden en benaderingswijzen;
Het onderwijs moet de leerlingen een betere oriëntatie op arbeid en beroep bieden.
Het onderwijs moet leerlingen meer gelegenheid bieden tot individuele en sociale ontplooiing.
Het voortgezet onderwijs moet enerzijds beter aansluiten bij het basisonderwijs en anderzijds beter voorbereiden op het vervolgonderwijs.
Het onderwijs moet aandacht besteden aan vraagstukken op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, milieu, Europa, oorlog en vrede en etnische groeperingen.
Het bevorderen van afstemming en samenhang tussen de verschillende vakprogramma's en het toepassen van nieuwe media, waaronder het gebruik van de computer.

Afsluitend

Veel wensen en verlangens vanuit de politiek, de samenleving en het onderwijs, maar wat is reëel mogelijk voor de drie M&M-vakken? Dat vraagt van u als docent niet alleen een herbezinning op de inhoud van de vakken, maar ook een goede planning en organisatie. Vragen waar het M&M-project vanuit de leerplan ontwikkeling een antwoord op tracht te geven.

In een volgend artikel zullen wij nader ingaan op deze aspecten.

De Franse revolutie in het Nederlands voor leken herdacht

Boek van de maand

N.J. Maarsen bespreekt:

E.M. Janssen Perio, *Vrijheid, gelijkheid en broederschap van Kain en Abel. Getuigenissen en documenten over de Franse Revolutie.* (Uitgeverij AMBO, Baarn 1989) prijs *f* 49,50.

Temidden van de vele geschriften die in 1989 in het kader van de herdenking der Franse Revolutie verschenen, zag in ons land een merkwaardig en boeiend boek het licht: E.M. Janssen Perio schreef zijn *Vrijheid, gelijkheid en broederschap van Kain en Abel*.
Er was wel moed voor nodig om aan de vele overzichtswerken die reeds bestonden, een zoveelste toe te voegen. Echter, de schrijver putte moed uit de overtuiging dat er zeker behoefte was aan een degelijk boek voor leken (onder wie hij ook die historici rekende, die zich na hun studie nooit meer in het onderwerp verdiept hadden, alsmede al die vakgenoten, die dat, zo voegde hij er mismoedig aan toe, al tijdens hun studie niet gedaan hadden); die leken zouden aldus een helder beeld kunnen krijgen van wat er gebeurd was, waar en in welke volgorde die gebeurtenissen zich hadden afgespeeld, en wie er een rol in hadden gespeeld. Het ging hem daarbij vooral om het ABC van de elementaire kennis der feiten en niet zozeer om het XIJZ van de theorieën omtrent de Revolutie.
Een tweede overweging voor hem was dat er weliswaar veel boeken bestonden over de Revolutie, maar dat daarin de mensen uit de tijd zelf nauwelijks aan het woord kwamen: in zijn boek zou dat anders uitpakken en het kreeg dan ook als ondertitel 'Getuigenissen en documenten over de Franse Revolutie'.

Opbouw

In ruim 250 bladzijden vertelt de schrijver ons, door middel van persoonlijke reflecties en door het oproepen van getuigen, de voorgeschiedenis van de revolutie en wat er achtereenvolgens gebeurde in de jaren (voor elk jaar een hoofdstuk) 1789 t/m 1794, waarna hij besluit met een hoofdstuk over het voortleven van de revolutie in Frankrijk na Thermidor en tot op de dag van vandaag.
Daarna komen de Noten waarin van alles uitgelegd wordt en ook veel Franse teksten te vinden zijn die hij voor de verteltekst vertaalde; vervolgens is er een Bibliografische Oriëntatie, die juist voor lezers die het Frans niet beheersen, veel interessante aanwijzingen bevat; na de Verantwoording van de geciteerde teksten besluit Janssen Perio met een zeer bruikbaar Register van persoonsna-

Uit het reisverslag van de kritische Engelsman Arthur Young is vaak zijn notitie van 12 juli 1789 geciteerd met betrekking tot de streek bij Châlons-sur-Marne (dus niet ver van Parijs). Niettemin is het algemene beeld van diens observaties, bij alle kritiek op Franse toestanden en de Franse mentaliteit, toch niet dat van een verpauperd, maar van een in vele opzichten hoog ontwikkeld land.

Arthur Young ontmoet een Franse boerin (1789)

"*12 juli. Toen ik een lange helling opwandelde om mijn merrie te ontzien, kwam een arme vrouw naast mij lopen die over de slechte tijden klaagde en dat het een triest land was; toen ik haar de reden hiervan vroeg, zei zij dat haar man slechts een miniem stukje land bezat, één koe en een arm paardje, maar dat zij desondanks een francar (42 pond) aan tarwe en drie kippen aan pacht moest betalen aan één heer en vier francar aan haver, één kip en een stuiver aan een andere, nog afgezien van zeer zware tailles en andere belastingen. Zij had zeven kinderen, en van de melk van de koe kon ze soep maken. Maar waarom, vroeg ik, houden jullie niet nog ee koe in plaats van een paard? Ach, haar man kon zijn produkten niet zo goed dragen zonder een paard; en ezels zijn in dit land van weinig nut. Men beweerde tegenwoordig dat door enige hoge lieden iets voor zulke arme mensen moest worden gedaan, maar zij wist niet wie of hoe, maar God geve ons iets beters, want de tailles en de rechten verpletteren ons ('car les tailles et les droits nous écrasent').*
Van niet al te grote afstand bezien, had men deze vrouw voor zestig of zeventig jaar kunnen houden, zo gekromd was ze en haar gezicht zo gerimpeld en gelooid door het harde werk, maar ze zei dat ze pas achtentwintig jaar was. Een Engelsman die niet heeft gereisd, kan zich geen voorstelling maken van het voorkomen van het overgrote deel van de boerenvrouwen in Frankrijk; hieruit spreekt op het eerste gezicht harde en zware arbeid".

men (collega's die in een les speciale aandacht willen besteden aan een der grote figuren in de Franse Revolutie, vinden via dit Register snel een aantal belangrijke gegevens bijeen).
Door de tekst heen vindt men een groot aantal illustraties, meest betrekking hebbend op de personen die in de revolutie een rol speelden.

De rol van het individu

In een boek als dit zal iemand die de periode goed kent, weinig nieuws ontmoeten (maar dat was immers ook niet de bedoeling van de schrijver), maar de lezers die de auteur voor ogen heeft, zullen hier een voortreffelijk geordend verhaal vinden, dat hun een goed uitgangspunt biedt voor verdere studie.
Zo nam ik - die voor deze gelegenheid maar figureer als deskundige - geboeid kennis van Janssen Perio's opvattingen over de voorgeschiedenis waarin minder nadruk wordt gelegd op allerlei bovenpersoonlijke krachten en processen en veel meer wordt gekeken naar het aandeel dat allerlei individuen erin hadden: vooral de bijdragen der koningen en van de leden van hun hofhoudingen worden scherp belicht.

Die nadruk op de activiteiten van individuen krijgt ook in de volgende hoofdstukken alle nadruk: na lezing staan ze scherp geportretteerd: Camille Desmoulins, Marat, Mirabeau en La Fayette, Marie Antoinette en Lodewijk XVI, Robespierre, Carnot en St. Just, maar ook een arme boerin met wie de Engelse reiziger Young een gesprek had, en de postmeester Drouet 'van de tocht naar Varennes' en een ganse reeks andere figuren van minder centrale betekenis (onder wie niet weinig vrouwen).

Een dergelijk boek - men laat de getuigen van de tijd zelf en enkele bevlogen geschiedschrijvers aan het woord (vooral van het type Carlyle en Michelet) - kan gemakkelijk even kleurig als onsamenhangend worden, maar dat is hier allerminst gebeurd. Als een bekwaam toneelschrijver en regisseur zet de schrijver zijn personages op het toneel, precies daar waar ze in vol of half licht het scherpst uitkomen; op het juiste ogenblik laat hij hen hun teksten zeggen; de decors waartegen de gebeurtenissen plaats vinden, worden door hem zelf ontworpen, gemaakt en geplaatst.

De Revolutie als tragedie

Janssen Perio is er op voortreffelijke wijze in geslaagd om zijn boek - in eerste instantie een verzameling bronnen van zeer verschillende herkomst - een grote eenheid van stijl mee te geven: zijn vertaalactiviteit heeft hierin een belangrijk aandeel gehad. In zijn eigen proza schrijft hij nu eens een tekst die enkele getuigenissen aan elkaar bindt, dan weer bezint hij zich gelijk een Grieks koor op de - droeve - gang van zaken, en niet zelden springt hij in een vaak zeer onderhoudend terzijde over tijd en ruimte heen.
Het wordt de toeschouwer alras duidelijk: hij kijkt naar een tragedie: velen, zeer velen geven hun leven voor een ideaal dat nimmer wordt bereikt, talloze anderen worden beschouwd als de incarnatie van het Kwaad en sterven onder beulshanden. In het eind blijkt de jonge godin van de Revolutie het spook van de nationalistische agressie te zijn, dat het 19de en 20ste eeuwse Europa in zijn greep zal houden, terwijl de kloof tussen machtigen en machtelozen, tussen bezitters en wie niets bezitten, even diep en gapend gebleven is. De schrijver ziet de Franse Revolutie als een prefiguratie van wat ons aan linkse en rechtse revoluties in de 20ste eeuw te wachten stond (met dien verstande dat de verschrikking en de hecatomben in onze tijd vele malen groter zouden worden).

Voors en tegens

In die dramatische opvatting van de gebeurtenissen en in de treurige boodschap dat iets dat althans schoon en goed léék, zo kon (en kan) verworden, ligt de kracht van het boek: het betoog wordt strak en overtuigend gestructureerd door verwerping van de ene en omhelzing van de andere zienswijze en door een hierop gebaseerde scherpe selectie van de bronnen en getuigenissen. Maar juist deze voor elke geschiedschrijving zo uitnemende kwaliteit bergt haar zwakte in zich.
Immers, de bronnen laten spreken lijkt de zakelijkheid en de onvooringenomenheid van het verhaal ten goede te komen, maar in werkelijkheid zijn de bronnen door Janssen Perio zo geselecteerd, dat vooral zijn pessimistische boodschap doorkomt (men vergelijke het gebruik dat Shakespeare maakte, voor zijn koningsdrama's, van de kronieken van Hall en Holinshed: een selectie die rondweg uitliep op propaganda voor en verheerlijking van de Tudor-orde). Bronnen die een ander geluid laten horen of zelfs elkander tegenspreken, vindt men in slechts geringe getale. En hoewel de schrijver zich in de Inleiding voornam de helderheid en overzichtelijkheid van het geheel te vergroten door publikatie van onder meer overzichten en tabellen, vindt de lezer toch weinig kwantitatiefs terug: allicht, want het is lastig rollen te bedenken voor het huishoudboekje en het prijsverloop!

Hier kom ik op een ernstiger bezwaar. Ik ben van mening dat de schrijver wel wat erg gemakkelijk omgaat - of beter niet omgaat - met theorievorming omtrent de Franse Revolutie. Zo had de schildering van de voorgeschiedenis kunnen profiteren van de studies die zijn gewijd aan de dieper liggende krachten en processen op sociaal en economisch terrein (ik denk ondermeer aan de kennis die we hebben met betrekking tot de economische conjunctuur in Frankrijk voor en vooral na circa 1770 in combinatie met de demografische ontwikkelingen).
Op overeenkomstige wijze zou de behandeling van het uitbreken van de revolutie gediend geweest zijn met de beantwoording van de vraag, of men wel van één revolutie zou mogen spreken, en of het niet mogelijk zou zijn de revolutie in haar eerste fase te zien als een ongelukkige samenloop van verzet onder de elite tegen de stagnatie van haar opwaartse beweging enerzijds en anderzijds een stedelijk oproer en een 'jacquerie' zoals er wel meer geweest waren.

Maar zo gaat het nu eenmaal niet met bevlogen geschiedschrijving: die heeft geen plaats voor een veelheid van meningen en theorieën. Janssen Perio heeft een belangwekkende boodschap die hij op boeiende wijze verwoord heeft. Ik kan zijn boek dan ook van harte aanbevelen. Maar de lezer moet niet nalaten de schrijver bij voortduring te vragen naar de houdbaarheid van zijn standpunt(en): op gezond wantrouwen heeft hij recht!

RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd. Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van *Kleio* besproken.

In 1992 zal wereldwijd herdacht worden dat Columbus vijfhonderd jaar eerder Amerika ontdekte. Uitgeverij SUN in Nijmegen heeft op een zeer verzorgde wijze onder de titel *De ontdekking van Amerika* het 'Scheepsjournaal' 1492-1493 uitgegeven. Hans Werner zorgde voor de vertaling en Wilfried Uitterhoeve voerde de redactie en schreef een inleiding. Hierin wordt Columbus 'in zijn tijd geplaatst' en neemt de auteur een klein voorschot op de discussies en hernieuwde mythevorming die zich in het zicht van de herdenking zullen voordoen.
Het 239 pagina's tellende boek is prachtig, voor een deel in kleur, geïllustreerd. Prijs: *f*19,90.

***Mediageschiedenis* door Piet Bakker verscheen bij Wolters Noordhoff. De auteur wil de geschiedenis van de media beschrijven tegen de achtergrond van de algemene geschiedenis. Dat hij daarvoor slechts 120 bladzijden nodig heeft komt door de beperkingen die hij zich oplegt. Centrale vraag is: welke media zijn beschikbaar en hoe wordt er gebruik van gemaakt? De nadruk ligt op de nieuwste geschiedenis en daarmee op media als de krant, radio en TV, en het tijdschrift. Prijs *f*24,50.**
Bij Boom is een bundel verschenen met als titel *Geschiedenis van het humanisme, hoofdfiguren uit de humanistische traditie.* Onder redactie van Paul Cliteur en Wim van Dooren wordt in negen artikelen de historische ontwikkeling van het humanisme in kaart gebracht. Socrates, Plato en Kant, Spinoza, Russell, Berlin en Kolakowski passeren de revu. Het boek heeft 310 bladzijden, is voorzien van een namenregister en kost *f*38,50.

***Krüderige wieven* verhaalt over Drentse vrouwen in de 20e eeuw. Het boek is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in vrouwengeschiedenis en kwam tot stand onder auspiciën van de Wetenschapswinkel Letteren van de RU Groningen.**
Onder redactie van Marion Hoogendijk zijn zeven artikelen bijeengebracht over onder andere leescultuur, veenarbeidsters en de turfcrisis, vakantiewerk voor vermoeide huis-